

Tadqiqot.uz

**ЎЗБЕКИСТОН
ОЛИМЛАРИ ВА
ЁШЛАРИНИНГ
ИННОВАЦИОН
ИЛМИЙ-АМАЛИЙ
ТАДҚИҚОТЛАРИ
МАВЗУСИДАГИ КОНФЕРЕНЦИЯ
МАТЕРИАЛЛАРИ**

2021

- » Ҳуқуқий тадқиқотлар
- » Фалсафа ва ҳаёт соҳасидаги қарашлар
- » Тарих саҳифаларидаги изланишлар
- » Социология ва политологиянинг жамиятимизда тутган ўрни
- » Иқтисодиётда инновацияларнинг тутган ўрни
- » Филология фанларини ривожлантириш йўлидаги тадқиқотлар
- » Педагогика ва психология соҳаларидаги инновациялар
- » Маданият ва санъат соҳаларини ривожланиши
- » Архитектура ва дизайн йўналиши ривожланиши
- » Техника ва технология соҳасидаги инновациялар
- » Физика-математика фанлари ютуқлари
- » Биомедицина ва амалиёт соҳасидаги илмий изланишлар
- » Кимё фанлари ютуқлари
- » Биология ва экология соҳасидаги инновациялар
- » Агропроцессинг ривожланиш йўналишлари
- » Геология-минерология соҳасидаги инновациялар

Crossref

**28 FEBRAL
№25**

CONFERENCES.UZ

**"ЎЗБЕКИСТОНДА ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ТАДҚИҚОТЛАР"
МАВЗУСИДАГИ РЕСПУБЛИКА 25-КЎП ТАРМОҚЛИ
ИЛМИЙ МАСОФАВИЙ ОНЛАЙН КОНФЕРЕНЦИЯ
МАТЕРИАЛЛАРИ
9-ҚИСМ**

**МАТЕРИАЛЫ РЕСПУБЛИКАНСКОЙ
25-МЕЖДИСЦИПЛИНАРНОЙ ДИСТАНЦИОННОЙ
ОНЛАЙН КОНФЕРЕНЦИИ НА ТЕМУ "НАУЧНО-
ПРАКТИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ В УЗБЕКИСТАНЕ"
ЧАСТЬ-9**

**MATERIALS OF THE REPUBLICAN
25-MULTIDISCIPLINARY ONLINE DISTANCE
CONFERENCE ON "SCIENTIFIC AND PRACTICAL
RESEARCH IN UZBEKISTAN"
PART-9**

ТОШКЕНТ-2021

УУК 001 (062)
КБК 72я43

"Ўзбекистонда илмий-амалий тадқиқотлар" [Тошкент; 2021]

"Ўзбекистонда илмий-амалий тадқиқотлар" мавзусидаги республика 25-кўп тармоқли илмий масофавий онлайн конференция материаллари тўплами, 28 февраль 2021 йил. - Тошкент: «Tadqiqot», 2021. - 12 б.

Ушбу Республика-илмий онлайн конференция 2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналишлари бўйича Ҳаракатлар стратегиясида кўзда тутилган вазифа - илмий изланиш ютуқларини амалиётга жорий этиш йўли билан фан соҳаларини ривожлантиришга бағишланган.

Ушбу Республика илмий конференцияси таълим соҳасида меҳнат қилиб келаётган профессор - ўқитувчи ва талаба-ўқувчилар томонидан тайёрланган илмий тезислар киритилган бўлиб, унда таълим тизимида илғор замонавий ютуқлар, натижалар, муаммолар, ечимини кутаётган вазифалар ва илм-фан тараққиётининг истиқболдаги режалари таҳлил қилинган конференцияси.

Масъул муҳаррир: Файзиев Шохруд Фармонович, ю.ф.д., доцент.

1. Ҳуқуқий тадқиқотлар йўналиши

Профессор в.б., ю.ф.н. Юсувалиева Рахима (Жахон иқтисодиёти ва дипломатия университети)

2. Фалсафа ва ҳаёт соҳасидаги қарашлар

Доцент Норматова Дилдора Эсоналиевна (Фарғона давлат университети)

3. Тарих саҳифаларидаги изланишлар

Исмаилов Ҳусанбой Маҳаммадқосим ўғли (Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Таълим сифатини назорат қилиш давлат инспекцияси)

4. Социология ва политологиянинг жамиятимизда тутган ўрни

Доцент Уринбоев Хошимжон Бунатович (Наманган муҳандислик-қурилиш институти)

5. Давлат бошқаруви

PhD Шакирова Шохида Юсуповна (Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги "Оила" илмий-амалий тадқиқот маркази)

6. Журналистика

Тошбоева Барнохон Одилжоновна (Андижон давлат университети)

7. Филология фанларини ривожлантириш йўлидаги тадқиқотлар

Самигова Умида Хамидуллаевна (Тошкент вилоят халқ таълими ходимларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш ҳудудий маркази)

8.Адабиёт

PhD Абдумажидова Дилдора Рахматуллаевна (Тошкент Молия институти)

9.Иқтисодиётда инновацияларнинг туган ўрни

Phd Вохидова Мехри Хасанова (Тошкент давлат шарқшунослик институти)

10.Педагогика ва психология соҳаларидаги инновациялар

Турсунназарова Эльвира Тахировна (Навоий вилоят халқ таълими ходимларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш ҳудудий маркази)

11.Жисмоний тарбия ва спорт

Усмонова Дилфузахон Иброхимовна (Жисмоний тарбия ва спорт университети)

12.Маданият ва санъат соҳаларини ривожлантириш

Тоштемиров Отабек Абидович (Фарғона политехника институти)

13.Архитектура ва дизайн йўналиши ривожланиши

Бобохонов Олтибой Раҳмонович (Сурхандарё вилояти техника филиали)

14.Тасвирий санъат ва дизайн

Доцент Чариев Турсун Хуваевич (Ўзбекистон давлат консерваторияси)

15.Муסיқа ва ҳаёт

Доцент Чариев Турсун Хуваевич (Ўзбекистон давлат консерваторияси)

16.Техника ва технология соҳасидаги инновациялар

Доцент Нормирзаев Абдуқайом Раҳимбердиевич (Наманган муҳандислик-қурилиш институти)

17.Физика-математика фанлари ютуқлари

Доцент Соҳадалиев Абдурашид Мамадалиевич (Наманган муҳандислик-технология институти)

18.Биомедицина ва амалиёт соҳасидаги илмий изланишлар

Т.ф.д., доцент Маматова Нодира Мухтаровна (Тошкент давлат стоматология институти)

19.Фармацевтика

Жалилов Фазлиддин Содиқович, фарм.ф.н., доцент, Тошкент фармацевтика институти, Дори воситаларини стандартлаштириш ва сифат менежменти кафедраси мудири

20.Ветеринария

Жалилов Фазлиддин Содиқович, фарм.ф.н., доцент, Тошкент фармацевтика институти, Дори воситаларини стандартлаштириш ва сифат менежменти кафедраси мудири

21.Кимё фанлари ютуқлари

Раҳмонова Доно Қаххоровна (Навоий вилояти табиий фанлар методисти)

22. Биология ва экология соҳасидаги инновациялар

Йўлдошев Лазиз Толибович (Бухоро давлат университети)

23. Агропроцессинг ривожланиш йўналишлари

Доцент Сувонов Боймурод Ўралович (Тошкент ирригация ва қишлоқ хўжалигини механизациялаш мухандислари институти)

24. Геология-минерология соҳасидаги инновациялар

Phd доцент Қаҳҳоров Ўктам Абдурахимович (Тошкент ирригация ва қишлоқ хўжалигини механизациялаш мухандислари институти)

25. География

Йўлдошев Лазиз Толибович (Бухоро давлат университети)

Тўпламга киритилган тезислардаги маълумотларнинг ҳаққонийлиги ва иқтибосларнинг тўғрилигига муаллифлар масъулдир.

© Муаллифлар жамоаси

© Tadqiqot.uz

PageMaker\Верстка\Саҳифаловчи: Шахрам Файзиев

Контакт редакций научных журналов. tadqiqot.uz
ООО Tadqiqot, город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of tadqiqot.uz
Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000

**ИҚТИСОДИЁТДА ИННОВАЦИЯЛАРНИНГ
ТУТГАН ЎРНИ**

1. Маматов Акмалжон Анваржонович
ТИЖОРАТ БАНКЛАРИНИНГ ДЕПОЗИТ СИЁСАТИ 7

ИҚТИСОДИЁТДА ИННОВАЦИЯЛАРНИНГ ТУТГАН ЎРНИ

ТИЖОРАТ БАНКЛАРИНИНГ ДЕПОЗИТ СИЁСАТИ

Маматов Акмалжон Анваржонович,
“Агробанк” АТБ HR департаменти бизнес-тренери
Телефон: +998 (99) 602 79 49
Gmail: a.a.mamatov82@gmail.com

Анотация. Мазкур мақолида тижорат банкларининг депозит сиёсатлари тенденциялари ва уларнинг депозит сиёсатига таъсир этувчи омиллар кўрсатиб ўтилган. Шунингдек, депозит сиёсати умумий банк сиёсатининг асосий бир қисми ҳисобланиб, тижорат банкларининг депозит фаолиятини амалга ошириш стратегияси ва тактикасини белгилаб беради. Депозит сиёсатини олиб боришда юзага келаётган муаммолар ва уларни бартараф этиш бўйича тавсиялар берилган.

Калит сўзлар. Депозит сиёсати, депозит турлари, омонатлар, депозит сиёсатини инструментлари, депозит ресурслари, инфляция, фоиз маржаси, депозит ставкалари, юридик ва жисмоний шахслар, жалб қилинган маблағлар, депозит базаси, коэффициент турлари, рисклар.

Сўнги йилларда мамлакатимизда банкларнинг ривожланиши хўжалик субъектларига банкларни эркин танлаш имконини берди. Бугунги кунда мижозлар банклардан эмас, балки банклар мижозлар фаолиятига боғлиқ йўналишларни белгилаб олган ҳолда, банклар ўртасида рақобат вужудга келди. Банкларнинг рақобатга бардош бериши, уларнинг даромадлилиги, мижозларга кўрсатилаётган малакали хизмат маданияти, ҳар бир банк томонидан қабул қилинаётган “депозит сиёсати”га боғлиқ бўлиб қолмоқда.

Депозит сиёсати умумий банк сиёсатининг асосий бир қисми ҳисобланиб, кредит ташкилотларининг депозит фаолиятини амалга ошириш стратегияси ва тактикасини белгилаб беради.

Банк депозит сиёсатининг воситалари ва депозит сиёсатининг инструментлари бўлиб қуйидагилар ҳисобланади: банк томонидан таклиф қилинаётган депозит турлари, депозит турлари бўйича фоиз ставкаларининг белгиланиши.

Маълумки, ҳозирги кунда хорижий мамлакатларда 30 дан ортиқ турдаги хилма-хил депозитлар амалиётга жорий қилинган. Уларнинг ҳар бири мижозларнинг пул маблағларини сақлаш ва кўпайтиришга қаратилган банк хизматларига бўлган талабларга, юридик шахсларнинг кундалик иш фаолиятига ва жисмоний шахсларнинг омонатларига хизмат кўрсатишга имкон қадар тўлиқ жавоб бериш борасида ўз хусусияларига эга.

Юридик ва жисмоний шахсларнинг жамғармаларига хизмат кўрсатишда хорижий банклар томонидан ҳар хил турдаги жамғариладиган ва муддатли депозитларни таклиф қилинади, жумладан, жамғариб бориладиган ҳисобварақ, фоизсиз муддатли депозит, депозит сертификатлари, индексли депозит сертификатлари, брокерлик депозитлари, хорижий валютадаги депозит сертификатлари ва бошқалар.

Депозит сиёсатининг инструментлари сингари фоиз ставкалар ҳам ҳар хил турга бўлинади, қатъий белгилаб қўйилган ва сузиб юрувчи (барқарорлик даражасига боғлиқ ҳолда), реал ва номинал, ижобий ва салбий (ресурслар ва фоизларнинг қадрсизланишидан ҳимояланганлик даражасига боғлиқ ҳолда); шартномавий фоиз ставкалари ва банклараро бозордаги фоиз ставкаси (депозит бозоридаги секторга боғлиқ ҳолда).

Депозит сиёсатининг инструменти бўлиб “баҳонинг белгиланиш модули” ҳисобланади. Хорижий давлатларда кўрсатилаётган депозит хизматларига мувофиқ ҳолда баҳолар олти хил модель ёрдамида шакллантирилади:

– фоиз ставкасини харажатлар (депозит операциясининг таннархи) қўшилган фойда методи бўйича ўрнатиш;

– бозорга кириб бориш мақсадида депозит баҳосини ўрнатиш. Бу тушунчанинг маъноси кўпроқ миқдордаги янги миждозларни жалб этиш учун юқори фоиз ставкаларини (бозор даражасидан юқорироқ) ёки комиссия йиғимлар тарифининг паст қилиб белгиланишини билдиради;

– бозор асосида фоиз ставкани ўрнатиш;

– депозитлар бўйича фоизларни депозит ҳисобварағидаги минимал қолдиққа боғлиқ тарзда белгилаш ёки шартли “баҳо белгилаш”, яъни баҳони депозитнинг минимал даражасига ривож этилишига қараб белгилаш;

– VIP-миждозларни, яъни юқори даромадга эга миждозларни жалб этишга мўлжалланган баҳони белгилаш. Чунки уларга хизмат кўрсатиш стратегияси уларнинг ҳар бирига хизмат кўрсатиш учун банкнинг алоҳида ходимини бириктириб қўйилишини ва хусусий хизматлар, шу жумладан, депозитлар бўйича ҳам тақдим этилишини кўзда тутди;

– миждозларга тақдим этилаётган хизматларнинг сони ва сифатига боғлиқ тарзда баҳо белгилаш (баҳо белгилашнинг кўп омилли усули), яъни бир неча хизматлардан фойдаланувчи миждозлар анча пастроқ тарифларни белгилаш орқали рағбатлантирилади, бу эса банкда энг яхши миждозларнинг мустаҳкам ўрнашиб қолишини таъминлайди.

Баҳоларни белгилашда биринчи модель – йирик банклар фойдаланиши учун мўлжалланган (харажат плюс фойда), ўрта ва кичик банклар учун бу модель харажат талаб ҳисобланади, улар баҳони белгилашда асосан бозор модели ёрдамидан фойдаландилар.

Баҳони белгилаш моделлари. Банк томонидан жалб этилаётган депозит ресурсларига баҳони белгилаш модели банкнинг харажатларига асосланган бўлиб, рақобатбардошли эканлиги, депозит хизматларининг бозорда тизимлаштирувчи аҳамиятга эгаллиги ҳамда ушбу моделни қўллаш услубиятларининг мураккаб эканлиги сабабли кўпроқ йирик банклар учун мосдир. Одатда айнан йирик банклар депозит фоизининг даражасини белгилаб беради.

Жалб этилган депозит ресурслари бўйича банк харажатлари фоиз харажатларидан ва депозит операциясининг таннархидан иборат бўлади. Таннархнинг миқдорига таъсир кўрсатувчи омилларга банк структураси, депозит операциясининг технологияси, ресурсларни жалб этишда иштирок этувчи банк бўлинмаларининг бюджети, ҳар бир бўлинма бўйича вақт сарфи киради. Харажатларни ҳисоблаш учун икки услубдан фойдаланиш мумкин: биринчиси, анъанавий усулда ҳисобланса, жараён технологиясида асосий бирлик сифатида банк бўлинмаси олинади ва иккинчиси, функционал-қиймат таҳлили услуби, бунда алоҳида иш ўрни асосий технологик бирлик сифатида фаолият кўрсатади.

Бозор моделининг ҳар қайси тури асосида ўтган давр мобайнида шаклланган бозор депозит ставкалари ётади. Бозор фоизининг истиқболдаги қийматига депозит хизматларига оид талаб ва таклифнинг ўзгариши, инфляция бўйича кутилаётган суръатлар ва мажбурий захирага ажратмалар меъёри таъсир кўрсатади.

Инфляция суръатлари фоиз ставкаси даражасига таъсир кўрсатувчи ташқи омиллар қаторига киради. Маълумки, пулнинг тобора қадрсизланишидан кредиторлар зарар кўрса, қарз олувчилар эса ютади. Шу боис, инфляция пуллик капиталга бўлган талабни оширади, банклар эса ўз даромадлари қадрсизланишини муҳофаза этишга ҳаракат қилишади.

Депозит ресурслари бўйича ўртача бозор даражасининг ўзгаришига ва инфляциянинг кутилаётган ўсишига оид тахминлар асосида ҳисоблаб чиқарилган позитив фоиз ставкаси депозит ресурслари бўйича базавий фоиз учун асос қилиб олиниши мумкин. Шунингдек, бунда банкларнинг депозит фоизини позитив ставка даражасигача кўтаришга йўналтирилган ҳаракатларини чекловчи омилларни ҳам ҳисобга олиш зарур.

Биринчи омил ижтимоий хусусиятга эга бўлиб, айни вақтда у банкнинг барқарорлигини сақлашга қаратилган манфаатларига ҳам тегишлидир. Ушбу омил ишлаб чиқариш рентабеллиги билан депозит қўйилмаларининг рентабеллиги нисбатида ифодаланади. Ишлаб чиқарувчилар ўз маблағларини ишлаб чиқаришга нисбатан депозитларга жойлаши фойдалироқ бўлганда, тадбиркорларнинг бизнестан чиқиши содир бўла бошлайди. Юқори суръатлардаги инфляция дастлаб ишлаб чиқариш рентабеллиги юксалишини вужудга келтиради, бу эса айнан бир хил бошқа шароитлар ичида «депозит» рентабеллигининг

ҳамда кредит қийматининг ўсишини келтириб чиқаради, шундан сўнг харажатларнинг ошиши орқали ишлаб чиқариш рентабеллигининг пасайиши бошланади ва оқибатда эса, банк иқтисодиётнинг реал секторига мансуб бўлган ўз мижозларини йўқота бошлайди.

Позитив ставканинг даражасига таъсир кўрсатувчи бошқа бир омил омонатчи ва банк турлича даромад манбаларига эга эканлиги билан изоҳланади. Омонатчининг даромад манбаи депозит бўйича олинadиган фоиз бўлса, банк учун эса – фоиз маржаси ҳисобланади. Фоиз маржаси олинган ва тўлаб берилган фоизлар ўртасидаги фарқдан иборат бўлиб, у банкнинг фоизсиз турдаги умумий харажатларини қоплаш ва фойдани шакллантириш учун етарли бўлиши шарт.

Фоиз маржасининг етарлилиги, режалаштирилган ёки ҳисобот маълумотлари асосида аниқланади:

$MД = (Умумий \text{ хараж.} - \text{Фоизли хараж.} - \text{Бошқа даром.}) * 100 + \text{Рент.}$

Бу ерда, МД – фоиз маржасининг етарлилиги; Умумий хараж. – молиявий режа ёки унинг ижроси бўйича умумий банк харажатлари; Фоизли хараж. – режалаштирилган ёки аниқ фоизли харажатлар; Бошқа даром. – хизматлар ва мулкдан режалаштирилган ёки аниқ фоизсиз барқарор бўлган бошқа даромадлар; Рент. – зарурий рентабеллик даражаси; АФ – ҳисобот даврида ишлаётган активларнинг ўртача қолдиғи (фойда келтирувчи активлар).

Етарли миқдордаги фоиз маржаси инфляциянинг кутилаётган ўсиш суръатларини режалаштириш жараёнида мувофиқлаштирилади.

Депозит ставкаларининг позитив ставка даражасигача оширилиши ҳақиқатда олинadиган фоиз маржасининг етарлилик даражаси камайтишига олиб келиши мумкин. Бундан ташқари, ҳақиқатда олинadиган фоиз маржасининг етарлилик даражаси нисбатан пасайиб кетишига бошқа бир ташқи омил – мажбурий захираларнинг давлат томонидан мувофиқлаштирилиши таъсир кўрсатиши мумкин. Мажбурий захирага ажратмалар депозит ресурслари баҳосининг ошишига, спред ва маржанинг қисқаришига олиб келади.

Шундай қилиб, банк учун реал фоиз маржаси (спред) мажбурий захиралар меъёри бўйича мувофиқлаштирилган депозитлар позитив ставкаси билан ссуда операциялари бўйича фоиз ставкаси ўртасидаги фарқдан иборат бўлиб қолади. Бу тафовут етарли маржа даражасидан паст бўлиши мумкин эмас.

Депозит фоизнинг даражасига таъсир кўрсатувчи ички омиллар қаторига бозорни эгаллаб олиш стратегиясини киритиш мумкин. Бозорнинг тез суръатларда ўсиши шароитида банк баҳони белгилашнинг бозорга дадил кириб боришга қаратилган стратегиясини танлаши мумкин. Бу стратегия депозитлар бўйича бозордагидан юқорироқ ставкани ва банк хизматлари бўйича пасайтирилган тарифларни таклиф этишдан иборат. Депозит ҳисобварақлар, одатда, мижозлар билан ўзаро муносабатларни янги хизматлар ҳисобига кенгайтириш ва даромадни юксалтириш имконини беради. Бу эса омонатлар бўйича белгиланган нисбатан юқори фоиз ставкалари қопланишининг имконини яратади. Бундан ташқари, мижозлар кейинчалик депозит бўйича ставкаларнинг пасайишига унчалик эътибор бермайдилар, чунки банкни танлашга таъсир кўрсатувчи 20 га яқин омил мавжуд бўлиб, омонатнинг кўчирилиши турли хусусиятга эга катта харажатларни келтириб чиқаради.

Фоиз даражасига мижозлар билан ишлаш сиёсати таъсир кўрсатиши мумкин. Масалан, юқори даромадга эга бўлган мижозларни жалб этиш учун банк яхши тузиб чиқилган реклама кампаниясидан фойдаланади. Ҳар бир юқори даромадли мижоз банкнинг алоҳида ходимига бириктириб қўйилади ва бу ходим унинг банкка оид барча ишларини олиб боради. Бундай мижоз учун барча баҳолар ўртачадан юқори даражада белгиланади.

Банкнинг депозит сиёсати бир қанча босқичларни ўз ичига олади: жорий ҳолатни таҳлил қилиш, ресурс базаси сифатини баҳолаш, уни ривожлантириш бўйича стратегик қарорларни қабул қилиш, мазкур асослар ёрдамида депозит базасини тартибга солиш методик тактикасини танлаб олиш.

Мазкур вазиятда таҳлил қилишнинг объекти бўлиб юридик ва жисмоний шахслар томонидан депозит хизматларига бўлган талаби; макроиқтисодий муҳитнинг ҳолати; банкка бўлган ишонч; депозит фаолияти билан боғлиқ банк рисклари; ҳар хил инструментларнинг фоиз рискига бўлган таъсирчанлиги; депозит портфели структурасини банк баланси ликвидлилиги билан мустаҳкамланиши ҳисобланади.

Тижорат банклари депозит сиёсати сифати баҳосининг моҳияти бўлиб – баланс ликвидлилигини ушлаб туриш, банк даромадларини максимал даражага оширишда депозит

структурасига таъсир этиш, унинг харажатларини пасайтириш, рақобатбардошлилик даражасини мустаҳкамлаш.

Кредит ташкилотлари депозит базасини таҳлил қилиш методикаси сифатида структуравий таҳлил қилиш, молиявий коэффицентлар асосида таҳлил қилиш, актив ва пасивларни баланслаштириш асосида баҳолашлардан фойдаланишлари мумкин.

Депозит ресурсларининг тузилмавий таҳлили депозит базасининг алоҳида ташкил этувчилари нисбатидаги ўзгаришларни миқдорий баҳолаш имконини берувчи статистик қаторлар ҳисобини ўрганишдан иборат.

А. Жалб қилинган маблағларнинг умумий қийматида депозит ресурслари ҳиссасининг ўзгариши.

Таъкидлаш жоизки, депозит ресурсларининг ўрни умумий тузилмавий силжишларга, молия бозорининг турли қатламлари ривожигагина боғлиқ бўлмасдан, балки миждозларнинг молиявий аҳволига ҳам боғлиқдир. Банк миждозлари базасининг сифати унинг фаолиятида кўп жиҳатдан депозит базанинг ҳолатини ҳам белгилайди.

Б. Депозит ресурслари тузилмасининг воситалар, муддатлар ва контрагентлар бўйича ўзгариши, унинг жаҳон стандартларига мослиги.

В. Депозит ресурсларининг барқарор қисмини баҳолаш.

Ушбу барқарор қисмини баҳолаш учун турли услублардан фойдаланилади. Жумладан, уни куйидагиларга кўра аниқлаш мумкин:

– миждозларнинг кўрсаткичлари ёки депозитларнинг турига кўра ҳисобварақлар туркуми бўйича;

– барқарор қисмининг ҳисобини статистик услублар асосида юритиш ва улар асосида муайян давр мобайнидаги камаймаётган қолдиқлар бўйича баҳолаш;

– ўтган давр мобайнидаги минимал барқарор қолдиқни ажратиб олишга асосланган эмпирик услубда баҳолаш;

– ҳисобварақлардаги қолдиқлар миқдорининг назарий тақсимланишини тузиб чиқиш асосида баҳолаш.

Иқтисодий тараққиёт инфляциянинг юқори суръатлари билан мос тарзда кечаётган нобарқарор вазият шароитида статистиканинг математик услубларидан фойдаланиши депозитларнинг ўрганилаётган туркумини фақат тажриба асосида тавсифлаши мумкин. Шу сабабли минимал қолдиқни келгуси даврда вазиятнинг ўзгаришига оид башорат қилинган ўзгаришларга боғлиқ тарзда мувофиқлаштириш орқали эмпирик услубни қўллаган мақбул.

Банк депозит базасини таҳлил қилиш учун коэффицентларнинг қуйидаги туркумларидан фойдаланиш мумкин:

– самарадорлик коэффиценти;

– риск коэффиценти;

– барқарорлик (стабиллик) коэффиценти;

– рақобатбардошлилик коэффиценти;

– миждозлар базасининг ўзгариш коэффиценти;

– диверсификация коэффиценти.

Юридик шахслар қатлами бўйича коэффицентлар трансформацияси таваккалчилигининг даражаси анча юқори: трансформациянинг ҳисобланган қиймати 150-200 фоизга яқинни ташкил этади. Таваккалчилик юридик шахслардан (ташкilotлардан) жалб этилган депозит ресурсларининг етишмовчилиги билан боғлиқ.

Рискнинг энг хавfli зонаси бўлиб – юридик шахсларни бир йилдан уч йилгача ва уч йилдан ортиқ муддатга кредитлаш ҳисобланади.

Риск факторлари эса куйидагилар:

– қиска муддатли депозит маблағларидан (талаб қилиб олингунча ва 30 кунгача бўлган) узоқ муддатли кредитлашда фойдаланиш;

– аҳолининг депозит маблағлари ҳисобидан юридик шахсларни кредитлашда фойдаланиш.

Юридик шахсларни кредитлаш мақсадида аҳоли депозитларидан фаол фойдаланиш таваккалчилиги куйидагилар билан изоҳланади: жисмоний шахсларнинг депозит ресурслари нисбатан қимматга тушади, фоиз ставкаларининг ўзгаришига анча таъсирчан бўлади ва чиқиб кетишнинг ўзига хос омилларига эга. Бундай таваккалчилик фақат жамғармаларни

суғурталаш тизими ҳисобигагина минималлаштирилмасдан, балки ҳар бир тижорат банки томонидан омонатчининг манфаатларини ҳимоя қилишнинг махсус чораларини кўриш (масалан, узоқ муддатли жамғармаларнинг ликвидлигини таъминлаш бўйича махсус захира яратиш), шунингдек, ишлаб чиқариш секторини кредитлаш учун депозит ресурсларидан фойдаланишнинг чегараларини аниқ белгилаш орқали ҳам камайтирилиши зарур.

Ресурс базасини таҳлил қилиш орқали депозит сиёсатининг энг муҳим йўналишлари аниқланади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 12 майдаги “2020–2025 йилларга мўлжалланган Ўзбекистон Республикасининг банк тизимини ислоҳ қилиш стратегияси тўғрисида”ги ПФ-5992-сонли фармони .

2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2015 йил 6 майдаги ПҚ–2344-сон «Тижорат банкларининг молиявий барқарорлигини янада ошириш ва уларнинг ресурс базасини ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги қарори .

3. Бородин А.И., Полетаева В.М “Методика определения оптимальной величины процентной ставки по розничным депозитам” Деньги и кредит. 2016

4. Бухадурова М.Н. “Депозитная политика коммерческих банков во взаимоотношениях с населением”. автореферат. дис. ... канд. экон. наук: 08.00.10. – Москва., 2012.

5. Азизов У., Қоралиев Т. ва бошқалар. Банк иши. Дарслик. – Тошкент: “Fan va texnologiya”, 2016.

6. Киреев В.Л. Банковское дело. Учебник./ В. Л. Киреев, О. Л. Козлова. - М.: КНОРУС, 2012.

**"ЎЗБЕКИСТОНДА ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ТАДҚИҚОТЛАР"
МАВЗУСИДАГИ РЕСПУБЛИКА 25-КЎП ТАРМОҚЛИ
ИЛМИЙ МАСОФАВИЙ ОНЛАЙН КОНФЕРЕНЦИЯ
МАТЕРИАЛЛАРИ**

(9-қисм)

Масъул муҳаррир: Файзиёв Шохруд Фармонович
Мусаҳҳиҳ: Файзиёв Фаррух Фармонович
Саҳифаловчи: Шахрам Файзиёв

Эълон қилиш муддати: 28.02.2021

Контакт редакций научных журналов. [tadqiqot.uz](http://www.tadqiqot.uz)
ООО Tadqiqot, город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of [tadqiqot.uz](http://www.tadqiqot.uz)
Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000